

בעבודה זאת בחרתי לעסוק בסתירה בין קיומה של צנזורה צבאית בישראל לבין היותה של ישראל מדינה דמוקרטית שניים מעקרונות היסוד שלה הם חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת. מטרת העבודה היא לבחון עד כמה מגבלות הפרסום שמטילה הצנזורה הצבאית פוגעים בעקרונות הללו.

אחד המאפיינים המרכזיים של משטרים דמוקרטיים הוא העדר צנזורה צבאית. מאפיין זה מיישם את העיקרון של זכות הציבור לדעת (נוסק ולימור; 2002). חופש העיתונות ודרכו הגעת המידע לציבור מוגדר כ"אחת ממהויות הדמוקרטיה" (נויברגר; 2007).

ישראל היא מדינה דמוקרטית ובכל זאת מתקיימת בה מיום הקמתה צנזורה צבאית. תוקף פעולתה של הצנזורה הצבאית הוא מתקנות ההגנה לשעת חירום שנקבעו לפני הקמת המדינה (1945) והגדירו את סמכויות הצנזורה הצבאית (נוסק ולימור; 2002). כל פרסומי כלי התקשורת בישראל נתונים לפיקוחה של הצנזורה הצבאית ובסמכותה להטיל איסור על פרסום מידע במידה והיא מוצאת כי יש בו פגיעה בביטחון המדינה (נגבי; 2007).

נויברגר הגדיר את הצנזורה הביטחונית כ"אחת הסוגיות המרכזיות בקשרי גומלין בין בטחון ודמוקרטיה" (נויברגר; 2007, עמ' 9). על-פי מגילת העצמאות המכונה "תעודת הלידה" של מדינת ישראל, המחויבות של מדינת ישראל להיותה מדינה דמוקרטית כה גבוהה, עד כי כאשר מתקיימת התנגשות בין היותה מדינה דמוקרטית או מדינה יהודית, הדמוקרטיה צריכה לזכות בעדיפות (להב; 2007).

מטרתה של עבודה זאת היא לבחון באיזה מידה הטלת מגבלות הפרסום על-ידי הצנזורה הצבאית פוגעים בשניים מעקרונות היסוד של מדינת ישראל - חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת בישראל.

השערת המחקר: מגבלות הפרסום של הצנזורה הצבאית פוגעות בעקרונות חופש הביטוי וזכות המידע בישראל כאשר ישנו סיכון לבטחון המדינה

ההיגיון להשערת המחקר שלי מתבסס על-כך שלאורך שנות קיומה של מדינת ישראל צומצם משמעותית השימוש בסמכויותיה של הצנזורה הצבאית (נגבי; 2007). הסבר על התהליך של צמצום השימוש בצנזורה מוצג בסקירת הספרות בעמודים הבאים ויוצג בהרחבה בסמינריון.

בתקופות מוקדמות יותר היה שימוש משמעותי ונרחב יותר בסמכויות הצנזורה (בר-און; 1981), כך שיתכן שאם שאלת המחקר הייתה נשאלת בשנות ה-50, השערת המחקר שלי לגבי מידת הפגיעה הייתה שונה.

צנזורה בדמוקרטיות מרכזיות בעולם

בבריטניה הייתה העיתונות משוחררת מכל מגבלות צנזורה עד מלחמת העולם השנייה. במהלך המלחמה הופעלה צנזורה חריפה שזכתה לשיתוף פעולה מכלי התקשורת. הפעלת הצנזורה הסתמכה על חוק סמכויות חירום ותקנות ההגנה שהופעלו מכורח הנסיבות. ב-1989 נחקק בבריטניה "חוק הסודות הרשמיים" שנועד להגן על מידע צבאי ובטחוני. חוק זה הסמיך למעשה את הועדה המייעצת לאסור פרסומים והדלפות שיש בהן לדעתה סכנה ביטחונית. חשוב להבהיר כי ועדה זאת הייתה קיימת מ-1911, אולם עד לחקיקת החוק היא הוגדרה כ"ועדה מייעצת" אשר יכולה להמליץ על מניעת פרסום, אך לא לאסור אותו. התיקון שנחקק ב-1989 העניק לה סמכויות לאסור פרסומים הנתפסים לדעתה כבעלי סיכון בטחוני (בלומנבלט; 2005).

דוגמא אחרת להפעלת הצנזורה בבריטניה היא חקיקת ה"חוק למניעת טרור" ו"חוק צפון אירלנד" שנחקקו במהלך שנות ה-80. החוקים הללו אסרו על אמצעי התקשורת לראיין את מנהיגי המחתרת האירית וחבריה ויתרה מכך, גם את תומכיהם (Zellick; 1984).

בארצות-הברית הוקם ב-1942 משרד מידע המלחמה ומשרד הצנזורה אשר אוישו על-ידי קציני צנזורה צבאיים שקיבלו סמכות למנוע פרסומים "בעלי פוטנציאל מזיק לפעולות מלחמה". פעולותיו של גוף זה זכו לביקורת משום שבחלק מהמקרים הטענה הייתה כי צונזרו ידיעות שלא היה בהן סיכון בטחוני, אלא רק ביקורת על פעולות הצבא והממשלה. לעומת זאת, במלחמת וייטנאם פעלו העיתונאים האמריקאיים באין מפריע וללא צנזורה. בדיעבד נתפס הדבר כטעות של השלטון, משום שהדיווח החופשי והתמונות שהועברו מהקרבות היוו גורם מרכזי למחאה הציבורית כנגד המלחמה. בעקבות לקח זה, במלחמת המפרץ ב-1991 הוטלו מגבלות קשות על הסיקור העיתונאי וכל חומרי הדיווח הועברו תחת צנזורה צבאית, בנוסף על עיתונאים נאסר להצטרף לכוחות הלוחמים, אלא אם כן קיבלו אישור מיוחד לכך (בלומנבלט; 2005).

עוד לפני מלחמת המפרץ יושמו לקחי הצנזורה במבצעים מוגבלים יותר, ב-1989 פלש צבא ארצות-הברית לפנמה, הגישה לעיתונאים נחסמה באופן מוחלט, כך גם בפלישה לגרנדה בשנת 1983 (נויברגר; 2007).

גישה נוקשה זאת נשמרה גם במהלך מלחמת נאט"ו בקוסובו בשנים 1998-99. היסטוריונים אמריקאיים אף טענו כי במלחמה זאת נקט הצבא האמריקאי בחסות הצנזורה בשיטה של הונאה, כאשר העיתונאים קיבלו שפע של מידע רשמי מטעם הצבא, אולם המידע לא כלל את הידיעות החשובות באמת ולא את הידיעות שהיו עשויות לעורר ביקורת או מחלוקת. (נויברגר; 2007).